

TL 1041 Kuzey-Doğu (Sibirya) Diyalekt Alanı

Öğretim Üyesi: Dr.Öğrt.Üyesi Mustafa Can Teziç.

6. Hafta.

Güncel bir tartışma olarak eski Moğol alfabesi ve ortak yazı dili.

Her ne kadar Sovyet milletler politikası yerel dillerden millî yazı dilleri yaratma ve onların varlığı kabulü üzerine kurulmuş olsa da pratikte Rus dili sosyal yaşama hâkim olmuştur. Buryatya'da 70'lerde Buryat dilinin okullarda okutulması yasaklanmıştır, toplantılarda Buryat dili konuşulmaz hale gelmiştir. Tüm bu politikalar sonucunda ana dilini Rusça olarak belirten, Rus dili konuşan Buryat kuşaklar ortaya çıkmıştır.

Perestroyka sonrasında Buryat dilinin rehabilitasyonu için pek çok öneriler sunuldu, pek çok kararlar alındı. Devlet dili Buryatça oldu, ama tüm bu yaptırımlar pratik hayata geçemedi. Dilin geliştirilmesi için alınan kararlar çalıştırılmadı.

Ş.B. Çimindorjiev'e göre bu kararların hayata geçirilememesinin nedenlerinden başlıcaları Buryatya'da konuşulan diyalektlerin birbirlerinden oldukça farklı olmalarıdır. Mesela güney ve batı Buryatlar Buryat literatür dili olarak seçilen *Hori* diyalektine oldukça uzaktırlar. Bu durumda Rus dili Buryat dilinde okuma ve yazmanın dışında daha güçlü bir seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buryat dilinin gelişimi için çok önemli adımlar atıldığı halde somut sonuçlar alınamamış olması nedeni ile büyük tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalarda ana akım tezlerin dışında alternatif bir fikir, Buryat dilinin gelişimi için ortak bir Moğol yazı dilinin inşası ve eski Moğol alfabesine dönülmesi önerilmektedir.

Bu akımın düşünürlerine göre, perestroyka sonrası Buryat dili için pek çok şey yapılmış olsa da tüm atılan adımlar istenilen sonuç ile bitmemiştir, hatta dil krizi daha da ileri seviyelere ulaşmıştır. Bu nedenden "Buryat-Moğol dili olmalı mı

olmamalı mı?" sorusu ile kriz sorununu atlatabilmek için *Halha*-Mongol diyalekti üzerine ortak Moğol yazı dilinin geliştirilmesi önerilmiştir.

Bu fikrin savunucularına göre Moğol Cumhuriyeti dilini ve kültürünü kendine özgü bir şekilde saklayabilmiştir. Oysa Rusya'daki Moğollar, Buryat-mongol, Kalmık Oyrat-Mongollar ve Çin'deki İç Moğolistan Moğolları, Rusya ve Çin'in himayesi altında kalmışlardır ve asimilasyon ile karşı karşıyadırlar.

Ş.B. Çimindorjiev ortak Moğol yazı dilinin inşası projesi kapsamında eski Moğol alfabesinin diriltilmesinin gerekli olduğu hususunun altını özellikle çizmiştir.

Eski moğol alfabesi farklı diyalektler kullanan Moğol halklarına kendi eski Moğol alfabelerinde yazılmış aynı metni farklı lehçelere mensup farklı Moğol halklarınca aynı şekilde okumaya imkân vermektedir. Bu özelliği ile eski Moğol alfabesi akraba tüm Moğol halklarını bir araya getirmektedir. Bu özelliğindedir ki bu alfabe geçtiğimiz uzun yıllar boyunca Moğol halklarının birbirlerini anlamasına ve farklı Moğol guruplarını birbirine bağlamada bir vasita olmuştur. Böylelikle Moğol dünyasının farklı bölgelerinde basılan kitaplar farklı Moğol diyalektlerini kullanan halklar tarafından anlaşılmıştır.

Bu konuda benzer fikirlere sahip düşünürlerin fikirlerine bakacak olursak bu gibi benzer argümanlar ile karşılaşabiliriz.

S. Angaev'in 6 Nisan 2000 tarihli *Buryat Unen Duherig* gazetesinde yazmış olduğu "*Moğol dünyası: dil problemi*" başlıklı makalesinde Moğol dünyasındaki olması gereken ortak bir yazı dilinin eksikliği ve çözüm önerileri hakkındaki fikirlerini kaleme almıştır. S. Angaev'e göre farklı dialektlere ayrılmış Moğol dünyası, ortak bir yazı dilini Moğollar arasında en çok konuşulan *Halha* dialektinin üzerine inşa etmelidir. Moğol dünyasındaki mevcut dialekt farklılıklarını da göz önüne alan yazar, çözümü bu dili çocuklara bir nevi yabancı

dil gibi öğretilmesinde bulur ve bu şekilde gelecek kuşakların ortak bir yazı diline sahip olacağı inancını taşır.

S. Angaev alfabe konusunda ise eski Moğol alfabesinin kullanılmasını şiddetle savunur ve bu alfabeyi gazetede ki köşesinden şu benzetmeler ile kelimelere döker: *eski Moğol alfabesi göklerdeki dil, o büyük Cengiz Han tarafından seçildi.*

İ.D. Burayev 18 Mayıs 1990 yılında *Pravda Buryatiya* gazetesine verdiği demecinde "*Hori* diyalektinin dışındaki tüm diyalektlerdeki zenginlikleri de oluşturulacak olan yazı dili kapsamalıdır" dedikten sonra, dil probleminin etnosun korunması konusunda da öneme sahip olduğunu belirtir ve "Eğer Buryatlar diğer Mongol halkları ile birlikte hareket ederlerse, bizler Buryat-Mongol etnosunu koruyabiliriz" diyerek ortak Moğol yazı diline destek vermektedir.

İ.D. Burayev aynı demecinde "...bizler Moğol dünyasından uzaklaştık. Bu yüzden bizim önümüzde duran görev, Buryat-Mongol etnosunu koruyabilmek için komşu Moğol halkları ile dil ve kültür anlamında yakınlaşmak gerekir..." iddiasında bulunmaktadır.

Eski Moğol alfabesine dönüş, - ki bu alfabe geçmiş yüzyıllar boyunca ortak kültürün oluşması için hizmet etmiştir ve sanatsal ve tarihi literatüre hizmet etmiştir. - o halde eski Moğol alfabesine sahip olmak kültürel değerlerin yeniden doğmasına vasıta olacaktır.

D. İltuyev ise sadece eski Moğol alfabesinin yeniden hayata geçirilişi ile Buryat dilinin hayatta kalabileceğini savunan bir başka düşünürdür.

E. Garmayeva da kendisi gibi düşünen düşünürler gibi, eski Moğol alfabesinin tüm Moğol diyalektlerini konsolide edecek yeteneğe sahip olduğuna, bu nedenle eski Moğol alfabesinin yeniden kullanılmasının gerektiğine inanmaktadır.

Buryat dilinin korunması ve geliştirilmesinin ne şekilde veya hangi yol ile yapılacağı tartışmaları sürerken N. Antanov daha somut fikirlerle ortaya çıkmaktadır.

N. Antanov'a göre bugün Buryat dili sadece *de-jure* olarak devlet dilidir, fakat fiilen Buryat dilinin devlet dili olarak kullanımı gayet kısıtlı olduğu gibi diplomatik ve resmi bir yazışma dili değildir. Bundan dolayı Antanov altını çizmektedir ki dilin Moğol dili ile bütünleşmesi dışında Buryat dilinin korunması hususunda başka bir yol yoktur. Bu çerçevede yapılması gerekenler şu şekilde özetlenmektedir: İlk adım olarak, Moğol dilinin yabancı dil olarak eğitim sistemine konması ve özellikle bu proje genç Buryat nüfusunun oldukça yüksek oranda olduğu kırsal kesimlerde hayat geçirilmelidir.

Bu projenin Moğolistan ve Buryat Cumhuriyeti'nde açılan karşılıklı temsilcilikler ile hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede dört yıl içerisinde Buryatya'da 12 kırsal rayonun Moğolistan'daki 12 aymak ile işbirliği konusunda protokol hazırlık çalışmaları başarı ile sonuçlandı. Bu hazırlanan protokoller çerçevesinde eğitimin seviyesini yükseltmek amacı ile öğretmen değişimi konusunda Buryatya ve Moğolistan arasında (Moğolistan'daki aymaklarda Rus dilinin öğrenimi, Buryatya'da ise Moğol dilinin ve eski Moğol yazısının “alfabesinin” öğretilmesi) işbirliğine gidildi.

Bunların dışında kurumlara düşen en önemli görev ise dil öğreniminin yaygınlaştırılması için tüm deneyim, çare ve yolları kullanmasıdır.

N. Antanova göre iki dilin entegrasyon süreci oldukça uzun bir zaman alsa da, ilk adım bu şekilde atılmıştır. Ancak genç kuşakların Moğol dilini bilmeleri halinde Buryat dilini gençler unutmayacaktır.

Kaynak:

Teziç M.C. Buryatya Örneğinde Primordial Bir Olgu Olarak Dil ve Moğol Dil Sahası // Modern Türklük Araştırmaları Dergisi. 2013 Cilt 10, Sayı 3.S 60-77.

